

OSMANSKÁ POŠTA POČAS TURECKEJ OKUPÁCIE UHORSKA

PhDr. Štefan Kollár, PhD

Prvé, síce neúspešné ťaženie Osmanskej Ríše do Uhorského Kráľovstva z roku 1377 v období vlády Ľudovíta I. Anjou, je historikmi z pohľadu Uhorska hodnotené, ako zdarené nakoľko do roku 1389 sa na tomto území podobné aktivity nerealizovali. K otvorenému konfliktu dochádza až koncom storočia na počiatku panovania Žigmunda I. Luxemburského, čo bolo genézou vzniku udalostí súvisiacich s vpádom tureckých Osmanov do nášho zemepisného priestoru, vyúsťujúcej k bitke pri Moháči dňa 29. augusta 1526, keď 20 tisícové uhorské vojsko utŕžilo od Turkov v bitke pri Moháči zdrvivú porážku.¹ Vtedy v bojoch padol aj uhorský i český kráľ Ľudovít II. Jagelovský. Uhorsko sa stalo na vyše 150 rokov krajinou podmanenou Tureckom. Na základe mierovej zmluvy z r. 1538 uzavretej medzi Ferdinandom I. Habsburským a Osmanským sultánom Sülejmanom vo Veľkom Varadíne, sa územie Uhorska rozdelilo na dve časti. Ferdinandovi I. Habsburskému, ktorý si na uhorskú korunu robil nárok na základe nástupníckych práv po Vladislavovi Jagelovskom, pripadla západná časť krajiny a to Slovensko, okrem Košíc a niektorých častí východoslovenských stolíc a Chorvátsko. Druhá časť Sedmohradsko a zostatok územia východného Uhorska teda i Slovenska bola obsadená vojenskými oddielmi odbojného proti habsburského vojvodu Jána Zápoľského. Ktorý 10. novembra 1526 zvolal svojich prívržencov do Tokaja a dal sa zvoliť za uhorského kráľa. Dňa 17. decembra 1526 sa na bratislavskom sneme za uhorského kráľa dal zvoliť aj Ferdinand I. Habsburský. Tieto neusporiadané vnútorné pomery i zásluhou časti šľachty mali za následok, že obidve strany začali proti sebe bojovať. Keď Zápoľského oddiely r. 1527 pri Tise porazili Ferdinandovo vojsko, dal si Ferdinand I. Habsburský korunováciu za uhorského kráľa potvrdiť aj v Stoličnom Belehrade. Túto snahu o upevňovanie moci zaznamenávame i v archívnom listinnom materiály mesta Banská Bystrica a to : list Jána Zápoľského z 19. novembra 1526, ktorý od mesta žiada prísahu vernosti. V liste z 27. augusta 1527 zasa Ferdinand I. Habsburský žiada od siedmich banských miest tiež prísahu vernosti.² Úspešný vpád Turkov do Uhorska ich posmelil k ťaženiu na Viedeň a tak sa r. 1529 rozhodli, že toto mesto dobyjú. Obrana Viedne bola úspešná a po márnom obliehaní, s veľkými stratami sa odsunuli preč. Ešte pred smrťou Jána Zápoľského, sa mu dňa 21. júla 1540 narodil syn, Ján Žigmund. Jeho vdova, si pre syna nárokovala po mužovi kráľovskú korunu a

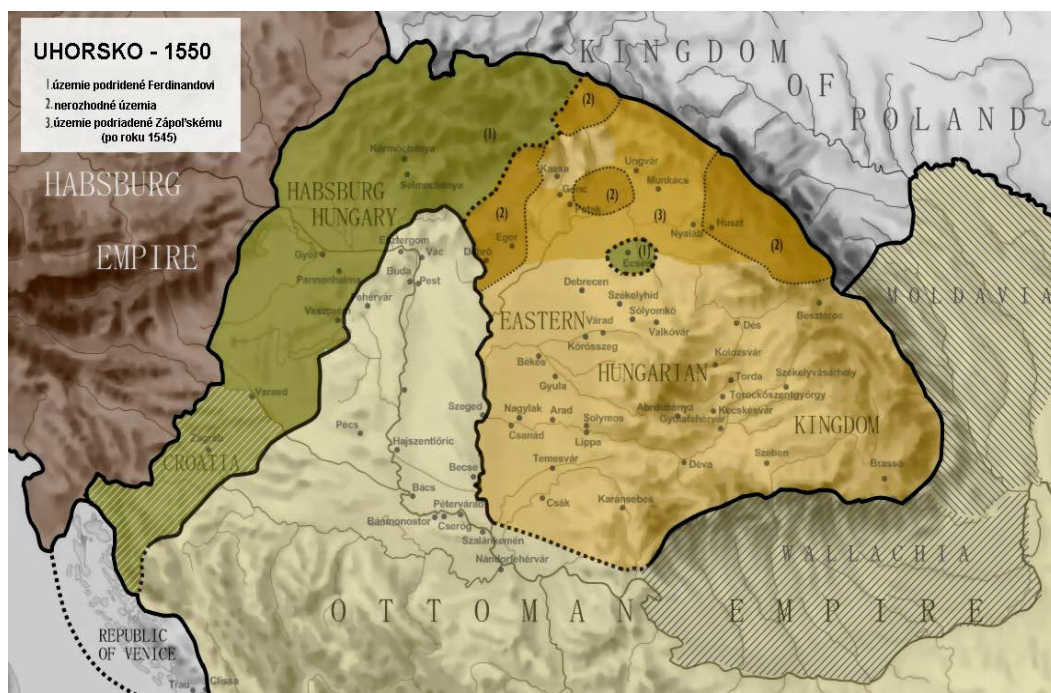
1

□ CSORBA, CS., ESTÓK, J., SALAMON, K. 1999. *Magyarország képes története*, Magyar Könyvklub, Budapest 1999, ISBN 963-548-961-7

2

MV SR ŠA B. Bystrica pobočka B. Bystrica, fond slobodné kráľovské a banské mesto B. Bystrica

požiadala tureckého sultána o uznanie nástupníckych práv. Zároveň si od neho vymohla aj vyhlásenie o neplatnosti mieru uzavretého vo Veľkom Varadíne. Za podpory nižšej a strednej šľachty svojho syna vyhlásila za uhorského kráľa. Ferdinand I. Habsburský to odmietol a začal s vojenskými prípravami. To dalo príčinu na intervenciu u Sülejmana, ktorý r.1541, po obsadení budinského hradu a území popri Dunaji až po Tisu, prehlásil záštitu Osmanskej ríše s centrom v Budíne nad touto oblasťou. Takto sa Uhorsko napokon znova rozdeľuje a to už na tri časti: **1.** Osmanskú s centrom v Budíne; **2.** na časť, ktorá pripadla Žigmundovi a jeho matke (Sedmohradsko a Košice s niektorými východoslovenskými stolicami); a **3.** časť pripadla Ferdinandovi I. Habsburskému, kam patrila celá západná časť Uhorska so Slovenskom, (okrem spomenutých Košíc a niektorých východoslovenských stolíc). Bratislava bola ustanovená za hlavné mesto Uhorska tu sídlila Miestodržiteľská rada i Uhorská kráľovská komora, ktorá riadila finančnú správu krajiny.

1. Druhé rozdelenie Uhorska Sülejmanom I. Zdroj: <http://sk.wikipedia.org/wiki/Uhorsko>

Obsadenie Budína a vytvorenie Osmanského panstva nad veľkou časťou Uhorska, viedlo k tvorbe štátnej správy a to vilayet (provincie) na čele z beglerbegom [na území Uhorska vznikli provincie Budín (1541), Temešvár (1552), Győr (Ráb, 1594 -1598), Jáger (Eger, 1596), Kanizsa (1600), Váradi (Szigetvár, 1660), Nové Zámky (Éjsekújvár, Nové Zámky, 1663)]. V pohraničných oblastiach zakladali správne kraje sandžaky riadili ich begovia, a to: ostrihomský a novohradský /1545-1546/, sečianský /1553-1554/ a fiľakovský /1553/ odkiaľ robili pustošivé nájazdy hlbšie do vnútrozemia Slovenska, ktoré sa na istý čas zmiernili na

základe mierovej zmluvy z Drinopolu (1568), čo však trvalo len osem rokov. Výpady realizovali skupinami jazdcov ktorí okrem priamej lúpeže vyberali dane a doručovali výhražné listy ústredným sídelným strediskám a obciam aj na nedobytých územiach.

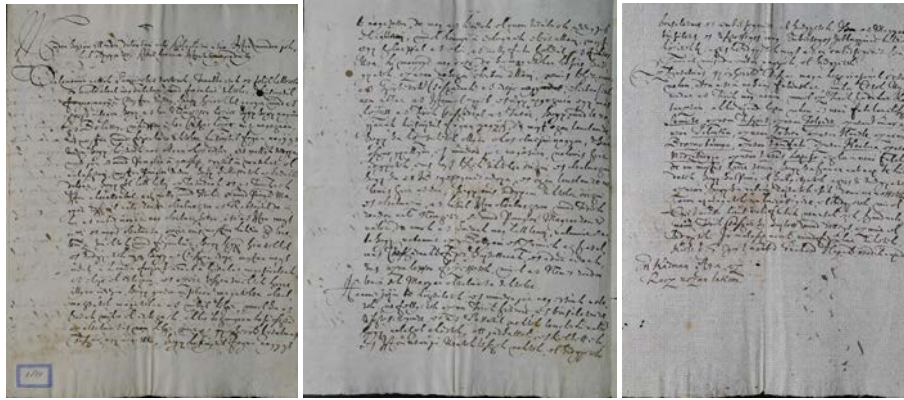

2. Turecká výbojná skupina Zdroj: Egy Európani dinasztia története, Budapest 1995

Za dôkaz možno považovať list tureckého najvyššieho vojenského veliteľa a správcu v tom čase nahijé (sídelné centrum menšieho územno- správneho celku v rámci sandžaku) Jágru (Eger), Karmana agu uloženého v archívnom materiály MV SR ŠA B. Bystrica pobočka B. Bystrica. Vo svojom liste, napísaného ťažko čitateľným písmom v maďarčine 5.mája 1573 žiada platenie tribútu od Tisovca a horehronských obcí Šumiac, Švermovo, Vernár, Polomka, Lehota, Handle, Brezno, Mýto pod Ďumbierom, Hiadel, Medzibrod a Slovenská Ľupča. Z obsahu textu listu vyplýva, že sa považuje za nového vojenského správcu územia a tu žijúcich obyvateľov pokladá za svojich poddaných. Nakoľko však územie Zvolenskej stolice Osmani priamo nedobýli, aga svoju požiadavku naplniť nedokázal, napriek tomu Turci tu sídliaze obce neraz prepadli, vyrabovali a spustošili.³

³

Vo fondoch MV SR ŠA B. Bystrica pobočka B. Bystrica, okrem už uvádzanej listiny, je dokument z 19. júna 1613 Hontianskej stolice, ktorá oznamuje Zvolenskej, že Turci opätovne porušili prímerie a na Pohroní spustošili niekoľko dedín.

3. List Karmána agu z Jágru zo dňa 5.mája 1573. Zdroj: MV SR ŠA B. Bystrica pobočka B. Bystrica

Vychádzajúc zo štátoprávneho usporiadania Osmanského panstva v Karpatskej kotline na okupovanom území Uhorska vzniká sieť tureckej prepravy správ, ktorá nemala z hľadiska organizovania charakter zaužívanej európskej a tým i domácej v Uhorsku, tradične obvyklej poštovníckej činnosti. Štátna správa doručovanie správ zabezpečovala čausami, ktorí pochádzali z národov Ázie podmanených Osmanskou ríšou, okrem kuriérnej vykonávali poriadkové služby a zabezpečovali úlohu telesných strážcov. Zaradení k ozbrojeným zložkám slúžili u janičiarov, v oddieloch „ tzv. cudzích chlapcov “, alebo v námorníctve, v civilnej oblasti zabezpečovali úlohy pre sultána.⁴ Kuriérnu službu nerušene vykonávali nie len na území okupovanom Osmanmi, ale i v oblastiach pridelených Zápoľskému, ale i Habsburgovcom . Na cestách zadarmo dostávali ubytovanie, potraviny a výmenu koňa. Tak isto na základe dohovoru takéto služby boli poskytované i osobám z Uhorska vykonávajúcim poštovnícku činnosť na okupovanom osmanskom území, i tým ktorí zabezpečovali poštové kurzy do Konštantínopolu (dnes Istanbul). Okupačná štátna správa z Budína dopisovanie so zástupcami Uhorska vo Viedni, ale i Sedmohradska zabezpečovala písomnosť v maďarskom jazyku. Tak isto i súdne zápisnice, ktoré vznikali na základe legislatívy stanovenej sultánom (kénunok) s prihliadnutím na zákon šaria. Pred rozsudkom kádi sa radil s prideleným mufftim v sandžaku, ktorého názor vychádzal zo súpisu náboženských tradícií nazývaný Fetva. I vymáhanie daní sa dialo písomnou formou. Tlmočnicke a písárske služby zabezpečovali tzv. „ potulní študenti “ najímaní predstaviteľmi štátnej správy za podmienky konvertovania na Islam. Okupované, ale aj niektoré mestá, obce z nedobytých území, boli povinné okrem tureckým predstaviteľom dávať dary i týmto prekladateľom a to podľa ich postavenia, nižším menšie vyšším väčšie. Turecký vládcovia okrem čausov na prepravu správ najímali i Uhorských poslov organizovaných v poštovníctve, ale i obchodných cestujúcich za príslub zníženia daní. Špeciálne o tureckých poštových cestách a staniach archívne doklady

nemáme. Môžeme len predpokladať, že hlavných sídlach – sandžakoch boli objekty slúžiace pre tento účel, kde realizovali i výmenu koní. Ostatných oblastiach využívali poštové cesty a stanice používané poštovníctvom v Uhorsku. Osmanmi vykonávaná činnosť prepravy správ robila starosti mestským i obecným richtárom, pretože tam prichádzajúcim a zotrúvajúcim bolo potrebné zabezpečiť potraviny a zaistiť ubytovanie. Nezriedka ich požiadavky boli dosť náročné, vyberaním daní útočili na obyvateľov a často inzultovali ženy na základe čoho sa zástupcovia miest a obcí sťažovali sultánovi. Poštové stanice prevádzkované v Uhorsku Turci volali konok. Turci na okupovanom území pri cestách na rôznych miestach stavali strážnice ktoré volali čarda.⁵ Tieto objekty boli stavané prevažne pri obchodných cestách, ktoré neskôr pravdepodobne využívali i pri preprave správ. V poslednom desaťročí Osmanskej okupácie Uhorska, tureckí vládcovia svoju nespokojnosť s doručovaním listov vyjadrovali rozkazmi pre richtárov, ako aj ostatných predstaviteľov obcí a miest. Na nimi spravovaných územiach vydávali rôzne nariadenia respektíve rozkazy. Súviselo to aj s početnými poštovými poslami objavujúcimi sa popri osmanských, z Nemecka, Sedmohradska a Uhorska. Neskôr ich prítomnosť využívali pre získavanie informácií na základe vyžadovaného pohostenia v krčmách a v krajoch, kde pestovali vínnu revu v pivniciach vinogradov. Hospodársku situáciu miest a obcí pustošených častými tureckými lúpežnými výpadmi a vyberaním rôznorodých poplatkov, zhoršovali i represálie voči občanom. Rozšírené bolo zavlečenie obyvateľov do otroctva, ale aj ich predaj rôznymi domácimi asociálnymi skupinami Turkom. Zvykom bolo, že sa väzni mohli vykúpiť. Chudobní sa z tureckého zajatia mohli vyslobodiť za predpokladu, že získajú, alebo ich príbuzní od vrchnosti povolenie na žobranie za účelom získania peňazí na výkupné.⁶

⁵

GYÖRKÖS, A. *Török szavak szótara. Segédlat a Törökkori jegyzetekhez. II.rész L-Ž*, <http://gyorkos.www.hu/szotu>

⁶

KAMODY, M. 1985. *Észak Magyarorszag hírközlésenek története, Heman Ottó múzeum Miskolcz, Borsodi Nyomda Miskolcz* 1985,

ISSN 03244563, ISBN 963016902 9

4. Turecký vojak odvádza zajatcov do otroctva obrázok Hansa Guldena. Zdroj: <https://www.google.com/search?q=török+ranszolgák/>

5.Trh s otrokmi rytina Erkarda Schöna r.1532 Zdroj: [https:// wikipedia.org/wiki Török](https://wikipedia.org/wiki/Török)

Na základe potvrdenia boli väzni prepustení po predchádzajúcom uzatvorení dohody o dobe získania peňazí, ktorými výkupné zaplatia. Toto potvrdzuje i dokument z 28. septembra 1643 uložený vo fondoch MV SR ŠA B. Bystrica, v ktorom Zvolenská župa vydáva Magdaléne Lichej z Banskej Bystrice povolenie zbierať milodary na výkupné svojej dcéry, ktorú zajali zbojníci a predali do otroctva Turkom.⁷ Pomerne častým spôsobom získania peňazí bolo doručovanie korešpondencie vojenských hodnostárov, aristokratov a iných majetných občanov za úhradu a poskytnutie stravy po celom Uhorsku. Túto poštu nazývali väzenskou poštou.

Biedne postavenie poddaného ľudu nezhoršovali len turecké, ale i cisárske vojská bojujúce proti Turkom, ale aj proti habsburské povstania Štefana Bocskaya, Gabriela Bethlena, Juraja Rákócziho, Imricha Thökölyho a Františka Rákocziho. Tieto povstania nesledovali záujmy ľudu, ale snahu sedmohradskej a uhorskej šľachty o zachovanie triednych privilégií a mocenské záujmy vodcov povstania. Túto okolnosť potvrdzuje i tá skutočnosť, že ich vodcovia sa neštítali opierať o pomoc Turkov, ktorí však boli najväčším nebezpečenstvom pre ľud Uhorska.

Existujúce poštové linky v Uhorsku v prvej polovici 16. storočia sa nemohli trvale udržať, nakoľko boli neustále narušované vojenskými ťaženiami uchádzačov súperiacich o uhorskú

⁷ MV SR ŠA B. Bystrica, fond Zvolenská župa

korunu. Do týchto bojov podstatným spôsobom zasahovali Turci, ktorí dlhodobo okupovali okrem Budína aj strednú časť Uhorska. Premiestnením najvýznamnejších orgánov štátnej správy do Bratislavy, poštové spojenie medzi Bratislavou a Viedňou nadobudlo na strategickom význame. Preto od roku 1553 do 1566 Taxisovci a neskôr Paarovci budovali poštovú linku z Bratislavy do Košíc a Sedmohradska. Linka i z bezpečnostných dôvodov viedla cez západné Slovensko na sever a údolím Váhu pokračovala na východ do Prešova a Košíc až do Satu Mare v Sedmohradsku.⁸ Okrem tejto poštovej linky Ferdinand I. Habsburský poveril Mateja Taxisa v roku 1552 zriadením poštovej linky medzi Bratislavou a Košicami, prechádzajúcou čiastočne južnou časťou západného Slovenska smerujúcou cez Jäger (Eger) do Košíc. Táto linka mala vojenský charakter. V tomto čase však Ján Zápoľský sedmohradské knieža uzavrel dohodu s Turkami na základe čoho táto linka bola zrušená a v tejto časti Uhorska vznikla linka smerujúca do Sedmohradska a to: Košice- Hankovce- Davidov- Blatný potok (Sárospatak) – Henosla- Bochoa-Hostie Nagykaló- Hoftinu Máre- Vene- Tašnad –Šrmasag – Zilah Zimbor- Borsa,- Gherla – Racruci – Kluž – Turda- Aid – Alba Iulia – Vum, kde sa člení na smer Orastie, Deva a Miercurea Sibiului a Sibiu.⁹

Dejín pošty a poštovníctva na Slovensku v období Osmanskej okupácie by neboli úplné, keby som nespomenul prenos správ, najmä vojenskej pošty, vodcov stavovských povstaní. Treba však na tomto mieste uviesť, že väčšinou to bola posolská pošta, ktorá organizačne zabezpečovala požiadavky veliteľov. Za najviac cieľavedomú považujem poštu Františka Rákócziho, ktorý hneď po prvých vojenských úspechoch, vybudoval svoje správne orgány (Hospodárska rada) a vytvoril dobre organizovanú spojovaciu sieť. Táto sieť pozostávala z troch hlavných liniek:

severná vychádzala z Banskej Bystrice a smerovala na Ružomberok – Levoču – Prešov – Košice – Seňu – Tokaj - Rimavskú Sobotu – Lučenec - Zvolen – Banskú Bystricu,

strednú východiskom bola Trnava pokračovala cez Sereď – Močenok – Milanovce – Vráble – Levice – Šahy – Harvan(Maďarsko), Jäger (Eger, Maďarsko), ďalej na východ a napojila sa na sedmohradskú hlavnú linku Alba Iulia- Aiud – Turda – Kluž –Huedin – Negreni – Vadu Crisului – Oradea,

---

⁸ KOLLÁR,Š. 2009.*Kapitoly z dejín pošty na Slovensku*,UMB B. Bystrica, Fakulta humanitných vied, 2009s.9-11,ISBN 978-80-

8083921-5, EAN 9788080839215

⁹ ERÖS,L.1995 *Kolozsvár postatörténete a római kortól 1918-ig* Stúdium könyvkiadó Kolozsvár, 1995 s. 17-18,ISBN 973-97179-8-5

južnú z Magyaróvaru (Maďarsko) cez Győr, Komárno, Hatvan (Maďarsko), Debrecin (Maďarsko) do Kľužu (Rumúnsko).¹⁰

V r. 1708 utrpel František Rákóczi, prvú ťažkú porážku pri Trenčíne a po nej nasledujú ďalšie neúspechy. Nakoniec Rákóczi, ušiel do Poľska a odtiaľ do Turecka, kde ostal celkom sám, zabudnutý svetom . Uhorská šľachta v r. 1711 v Szatmári na mierových jednaniach prijíma podmienky cisárskeho dvora. Nastáva latentné obdobie v rakúsko-uhorských vzťahoch, ktoré trvá až do obdobia M.Terézie /1780/. Szatmársky mier zároveň uzatvoril celú tú nepokojnú etapu proti habsburským vzbúram a povstaním. Habsburgovci si ubránili kráľovskú korunu Uhorska a šľachta zas svoje výsady. Iba pospolití ľudia, ktorí vo všetkých povstaniach najviac trpeli, nezískali vôbec nič. Keď boli Turci z Uhorska vyhnaní, na vyľudnenú Dolnú zem sa sťahovalo tisíce a tisíce ľudí zo Slovenska. Zakladali si tu svoje osady a dediny. Pokiaľ v dnešnom Maďarsku boli skoro všetci pomaďarčení, tak v Srbsku a Chorvátsku si zachovali svoje národné povedomie, ako reč, kultúru a obyčaje.

POUŽITÁ LITERATÚRA

1. CSORBA, CS., ESTÓK,J.,SALAMON,K. 1999. *Magyarország képes története*,Magyar Könyvklub, Budapest 1999,ISBN 963-548- 961-7
2. ERÖS,L.1995 *Kolozsvár postatörténete a római kortól 1918-ig* Stúdium könyvkiadó Kolozsvár, 1995 s. 17-18,ISBN 973-97179-8-5
3. GYÖRKÖS,A. *Török szavak szótara.Segédlat a Törökkori jegyzetekhez. I.rész A-K* , [http: //gyorkos.www.hu szotu](http://gyorkos.www.hu)
4. GYÖRKÖS,A. *Török szavak szótara.Segédlat a Törökkori jegyzetekhez. II.rész L-Ž* , [http: //gyorkos.www.hu szotu](http://gyorkos.www.hu)
5. KAMODY, M. 1985. *Észak Magyarország hírközlésének története, Heman Ottó múzeum Miskolcz*,Borsodi Nyomda Miskolcz 1985, ISSN 03244563,ISBN 963016902 9
6. KAMODY, M.1997 *A Rákóczi – szabadságharc tábori postája. A Miskolci Galéria könyvei*,DOKU Tipografia, Miskolc,1997,s.5 -28 , ISBN 96305 7823 4,ISSN1219-0594

¹⁰ KAMODY, M.1997 *A Rákóczi – szabadságharc tábori postája. A Miskolci Galéria könyvei*,DOKU Tipografia, Miskolc,1997,s.5 -28 , ISBN 96305 7823 4,ISSN1219-0594

7. KOLLÁR,Š. 2009.*Kapitoly z dejín pošty na Slovensku*,UMB B. Bystrica, Fakulta humanitných vied, 2009s.9-11,ISBN 978-80-8083921-5, EAN 9788080839215

8. MV SR ŠA B. Bystrica archívne materiály citované v texte